

УДК 377/378 :331.5](477)(4):303.094.6

В.О. Радкевич, м. Київ, Україна / V. Radkevych, Kyiv, Ukraine
e-mail: info@ivet-ua.science

ВІТЧИЗНЯНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА І НАВЧАННЯ В ЄВРОПІ МАЙБУТЬОГО: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ

Анотація. У статті розкрито сучасні підходи до розвитку професійної освіти і навчання з урахуванням сучасних викликів. Наголошується на необхідності врахування положень стратегічних документів, прийнятих Європейською комісією у сфері професійної освіти і навчання на період 2011-2020 рр. Обґрунтовано потребу в створенні нового Закону України «Про професійну освіту», який буде визначати стратегію розвитку сучасної системи професійної освіти і навчання відповідно до цілей соціально-економічного розвитку суспільства. Розглянуто методичні підходи до інтегрування професій, розроблення державних стандартів професійної освіти на компетентнісній основі, створення і використання у навчально-виробничому процесі проектних, коучингових, інтерактивних, інформаційно-комунікаційних, дистанційних, відкритих (модульних) тощо технологій професійного навчання. Розкрито особливості управління розвитком професійної освіти в умовах децентралізації, роль маркетингових служб у забезпеченні професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів відповідно до вимог регіональних ринків праці. Відображено проблему професійної орієнтації учнівської молоді на робітничі професії, створення центрів розвитку професійної кар'єри на базі професійних навчальних закладів з метою проведення кар'єрного коучингу, моніторингу конкурентоспроможності випускників.

Ключові слова: професійна освіта і навчання, зміст професійного навчання, професійна кар'єра, освітнє законодавство, ринок праці, децентралізація управління, технології професійного навчання, професійний розвиток персоналу підприємств.

Native vocational education and training in the Europe of Future: feedback to challenges

Annotation. In the article the modern approaches to the development of professional education and training are envisaged making allowance for modern challenges. It is emphasized on the necessity of taking into account the provisions of strategic documents adopted by the European Commission in the field of vocational education and training for the period of 2011-2020. The need for a new Law of Ukraine «On professional education» is grounded. It will determine the strategy of development of a modern vocational education and training system in accordance with the objectives of society social and economic development. Methodical approaches to integrating professions, development of national competency-based VET standards, creation and use of educational and person-development design, coaching, interactive, information and communications, distance learning, open (modular) etc. training technologies. The managing features of vocational education development in terms of decentralization, the role of marketing services in providing professional training for future skilled workers and young professionals in accordance with regional labor markets needs are represented. The problem on professional guidance for students in trades, creating centers of professional life in VET schools for the purpose of career coaching, monitoring the competitiveness of graduates is mapped.

Key words: vocational education and training, vocational training content, professional life, educational legislation, labor market, decentralization of management, vocational training technology, professional development of companies' personnel.

Розвиток вітчизняної професійної освіти і навчання зумовлений сучасними цивілізаційними викликами, що знайшли відображення в ряді документів Європейської Комісії, зокрема: «Нова рушійна сила Європейської співпраці у сфері професійної освіти і навчання для підтримки стратегії «Європа-2020» [1]; Брюгському Комюніке про зміцнення Європейського співробітництва у сфері професійної освіти і навчання на період 2011-2020 рр. [7] та ін. У них зазначається, що у наступному десятилітті буде значно еволюціонувати ринок праці, він буде більш глобальний і віртуальний. Підвищиться потреба у робітниках з високим рівнем кваліфікації і навпаки, зросте безробіття серед тих, хто буде найматися на роботу без кваліфікації, або з низьким її рівнем. Відповідно з'явиться потреба в безперервному професійному розвитку персоналу підприємств.

У цьому контексті зумовлюється необхідність підвищення якості професійної освіти і навчання, насамперед, на основі розширення її мети, зокрема

шляхом реагування на широкі соціальні виклики, стимулювання соціальної єдності.

З урахуванням цих викликів вітчизняна система професійної освіти і навчання до 2020 року має стати більш привабливою, інноваційною, інклюзивною, гнучкою, доступною, орієнтованою на вимоги ринку праці, розвиток професійної кар'єри учнівської молоді і дорослих. Реалізація цих завдань потребує наявності кваліфікованого педагогічного персоналу, високоякісної інфраструктури, використання інноваційних форм і методів професійного навчання відповідно до вимог ринку праці, забезпечення умов для здійснення якісної базової професійної освіти (initial VET) для здобуття кваліфікації «кваліфікований робітник», а також подальшої професійної освіти і навчання у професійних навчальних закладах для здобуття кваліфікації «молодший спеціаліст».

У той же час, має зрости рівень відповідальності і Уряду, і роботодавців, і регіональних рад професійної освіти, і власне провайдерів освітніх послуг, і педагогів, і учнів професійних навчальних

на розвиток професійної освіти. На часі та впровадження механізму відповідальності за фінансування та ефективного і справедливого розподілу професійну підготовку майбутніх фахівців. Окрім того, необхідним є механізму багатоканального та фінансування професійної освіти з складності, наукоємності та професій.

У цьому контексті цінним є зарубіжний досвід підготовки робітників за рахунок законодавством обов'язкових відрахувань підприємств. Так, у Франції підприємства відраховують на ці цілі майже 18 % від суми своїх витрат – 22 %. У Німеччині функціонує державного фінансування професійної освіти, яка передбачає 55 % витрат з державного фінансування та 45 % з приватних підприємств.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність прийняття Радою України Закону України «Про професійну освіту», який буде визначати структуру сучасної системи професійної освіти відповідно до цілей соціально-економічного розвитку суспільства, її роль у зростанні конкурентоспроможності країни й економіки.

Система професійної підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів має бути реорганізована з урахуванням інтегративних потреб економіки шляхом об'єднання в одну систему професійної освіти всіх типів професійних навчальних закладів, які надають освітні послуги для підготовки на базі 9 класів для оволодіння професійними навчальними диспропорцій і спеціалістів, оптимізації спеціалістів, оптимізації професійної освіти здійснюється професійне навчання структурних змін у мережі професійних навчальних закладів з урахуванням регіональних потреб у підготовці кваліфікованих і молодших спеціалістів за професійної підготовки.

У системі професійної освіти і професійних навчальних закладів їх має бути декілька. Це професійні ліцеї, які мають професійну орієнтацію, профільне навчання спеціалістів з технологічно професій та професій середньої спеціалізації. Підготовка майбутніх кваліфікованих і молодших спеціалістів з професійних навчальних закладів, кваліфікованих професій і спеціалістів для даної галузі економіки має

здійснюватися у професійних коледжах. Необхідність створення в системі професійної освіти і навчання професійних коледжів зумовлена й тим, що використання новітніх технологій на виробництві невдовзі буде мати всезагальний характер, а, отже, кардинально зміняться виробничі процеси й функції працівників, поєднуючи в собі якості кваліфікованого робітника і менеджера, здатного спроєктувати й забезпечити ресурсами трудовий процес, самостійно виконати роботу, оцінити її якість, орієнтуючись на максимальне задоволення інтересів замовників.

Зауважимо, що професійні коледжі набули розповсюдження у зарубіжних освітніх системах майже у всіх економічно розвинутих країнах світу. Наприклад, у Німеччині в професійних коледжах, окрім професійної підготовки і підвищення кваліфікації фахівців, здійснюється професійна орієнтація учнівської молоді і дорослих, їхня підготовка до навчання у вищому навчальному закладі.

Для професійного навчання кваліфікованих робітників на виробництві доцільно створювати структурні навчальні підрозділи підприємств (центри професійної підготовки), в яких будуть переважати гнучкі модульні і дистанційні технології навчання. Професійне навчання робітників із виробництва може здійснюватися й у закладах професійної освіти.

Створення нових організаційно-інституційних форм виробництва, унікальних товарів і технологій буде потребувати змін у змісті праці, виникнення нових професій і спеціалізацій. У зв'язку з цим, зміст професійної освіти все більше матиме фундаментальний та інтеграційний характер.

Ураховуючи, що більшість кваліфікацій (85 %) не відповідають вимогам роботодавців на ринку праці, а підготовка робітників із більш, як 520 професій має вузькопрофільну спрямованість або взагалі втратила актуальність, зростання частки високопродуктивних робочих місць зумовлюється необхідність створення нових, а також інтегрованих (укрупнених) професій. З цією метою доцільним є об'єднання (укрупнення) організаційно пов'язаних між собою професій в одну – технологічно складну. Для цього зміст професійної освіти доцільно інтегрувати на основі дослідження взаємозв'язків між видами робіт у певному полі професійної діяльності (визначаються всі види робіт для об'єднання в одну укрупнену професію: частка їх виконання, кількість та необхідна кваліфікація виконавців, організаційні і технологічні зв'язки між роботами). На таких методичних підходах в Німеччині створено 250 навчальних професій, які широко використовуються в дуальній системі підготовки кваліфікованих робітників [6].

Відповідно до цього має оновитися Перелік робітничих професій, згідно з яким здійснюється підготовка кваліфікованих робітників у ПТНЗ України і який на 80% не відповідає вимогам роботодавців, не говорячи про те, що він жодним чином не відбиває

сучасній молоді про існуючі професії і професії майбутнього, особливо ті, які з'являться до і після 2020 року. Наприклад, такі, як: водій дронів (безпілотників), експерт з поведінки та публічних виступів у SK, консультант із приватності (захист персональних даних), бухгалтер у соціальних мережах), спеціаліст у технологіях на зразок Coursera, коуч із культурних мов, друкар на 3D принтері, персональний онлайн-куратор, міський фермер тощо.

У професійних коледжах країн Європейського Союзу діяльність таких центрів ґрунтується на моделі поліваріантної кар'єри, основні положення якої розкривають унікальність професійної кар'єри кожного фахівця. У такій кар'єрі динаміка професійного розвитку визначається кар'єрними стадіями, кожний з яких складається з міні-стадій професійного становлення. Перехід від однієї стадії до іншої супроводжується короткими, але інтенсивними курсами навчання (підвищення кваліфікації).

В умовах виходу економіки України з кризового стану центри господарювання будуть переміщуватися в регіони, економічна самостійність яких на даній стадії розвитку неухильно підвищується. Це, в свою чергу, дасть змогу оновити систему управління професійної освіти і навчання на засадах децентралізації, складовими якої є автономізація професійних навчальних закладів, удосконалення механізму бюджетного та позабюджетного фінансування підготовки кваліфікованих фахівців, посилення взаємозв'язків з контролю за якістю професійної освіти і навчання, а також ліцензування та моніторингу освітніх програм – регіональним органами управління тощо.

На регіональні органи влади покладено завдання адаптувати професійні навчальні заклади до потреб економіки; привести у відповідність стандарти випуску майбутніх кваліфікованих фахівців до потреб вакантних місць; подолати розрив між вимогами стандартами і вимогами роботодавців; залучити зусилля роботодавців на інвестування в освітню систему підготовки кадрів, підвищення кваліфікації тих, хто працює тощо. Все це необхідно робити на фоні фінансово-економічної, демографічної кризи, радикальних змін цінностей та пріоритетів сучасної молоді, що становить складне завдання. Відповідно до цього посилюється роль партнерства роботодавців, бізнесу, науки і професійної освіти. У зв'язку з цим, посилюється необхідність створення освітньо-наукових кластерів, учасники яких отримують переваги від ефекту синергії, що виникає в процесі об'єднання їх зусиль у професійній підготовці кваліфікованих фахівців і розвитку підприємств. Створення таких кластерів сприятиме ефективному використанню у підготовці кваліфікованих фахівців матеріальної бази та

кадрового потенціалу навчальних закладів і підприємств.

Участь професійних навчальних закладів у кластерних об'єднаннях сприяє доступу їх до створення найрізноманітніших форм ділового співробітництва, впровадження технологічних розробок, інноваційних систем професійного навчання, у тому числі й дуальної, поширеної в Європі, зокрема в Німеччині, Данії, Австрії. Крім того, в умовах освітньо-професійних кластерів стають реальними: координація освітньої діяльності; раціональне використання виділених на підготовку кадрів коштів; недопущення фінансування неефективних чи дублюючих освітніх програм тощо.

В умовах ринкової економіки успішно функціонуватимуть ті професійні навчальні заклади, в яких використовується маркетинговий підхід до управлінської діяльності як основний механізм управління якістю професійної освіти. Згідно з маркетинговим підходом, забезпечується об'єднання зусиль адміністративного і педагогічного персоналу професійних навчальних закладів, яке, у кінцевому підсумку, сприятиме задоволенню потреб населення, суб'єктів господарювання і держави в освітніх послугах різного характеру. На основі методів маркетингу формується об'єктивна інформація стосовно вимог роботодавців, випускників загальноосвітніх і професійних навчальних закладів щодо якості професійної освіти і навчання. Саме для цієї категорії споживачів результатів професійної освіти маркетингові служби професійних навчальних закладів забезпечують визначення актуальних і затребуваних на ринку праці робітничих професій, переліку освітніх послуг, потреб в абітурієнтах, а також моніторинг рівня працевлаштування і закріплення випускників на виробництві тощо.

Маркетингові служби професійних навчальних закладів спрямовують свою діяльність й на розробку ефективних моделей підготовки сучасних кваліфікованих фахівців з урахуванням розвитку структури робочих місць, а також результатів моніторингу якості професійної освіти. Показниками, що визначають ефективність їхньої діяльності, є високий рейтинг на регіональному й загальнодержавному рівнях, якість професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців, зростання обсягів освітніх послуг, рівень кваліфікації керівників, викладачів, майстрів виробничого навчання в частині управління маркетингом тощо.

Удосконалення управлінської діяльності на всіх рівнях ґрунтується на ефективному використанні інформаційної інфраструктури, сучасних технічних засобів з метою здійснення моніторингу доступності і якості професійної освіти, прогнозів розвитку системи, виявлення обсягів і структури підготовки робітничих кадрів; сприяння створенню системи взаємозв'язку зі споживачами й постачальниками інформації

(педагогічними працівниками, соціальними партнерами, підприємствами-замовниками кадрів, фахівцями державної служби зайнятості, населенням, школярами, їхніми батьками, особами, які виявили бажання одержати робітничу професію), але не дублюючи функції вже створених інституцій. Йдеться про інформаційно-аналітичну програму ПРОФТЕХ, яка уможливує здійснення системного аналізу якості професійної освіти, створення банків даних щодо потреб ринку праці у кваліфікованих фахівцях, сучасних виробничих технологій, інноваційного педагогічного досвіду, відстеження професійної траєкторії випускників професійних навчальних закладів, стану їх закріплення на виробництві тощо.

На основі викладеного можна дійти висновку, що для нового типу національної економіки, котра ґрунтується на знаннях та інноваціях потрібні системні зміни у підготовці майбутніх кваліфікованих фахівців

до професійної діяльності на рівні національних та міжнародних стандартів, формуванні навичок оцінювання і вирішення проблем, що стоять перед ними у контексті сталого розвитку суспільства. У зв'язку з цим, ідеалом майбутнього кваліфікованого фахівця має стати особистість, яка, з одного боку, характеризується почуттям власної гідності, громадянськістю, толерантністю, орієнтацією на соціальне і професійне самовизначення на самореалізацію, а з іншого – поліпрофесіоналізмом, готовністю до здійснення суміжних видів діяльності, удосконалення та оволодіння новими ключовими професійними компетенціями. Саме тому професійна освіта має стати поліпрофесійною, що сприятиме кожному випускнику професійного навчального закладу в майбутньому бути інтелектуально, соціально та професійно мобільним на ринку праці, у тому числі й глобальному.

Література:

1. Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/evrope2020/index-en.htm>. – мова укр.
2. Програма Європейської Комісії «Молодь у русі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/file/31493>
3. Радкевич В.О. Професійна освіта і навчання для сталого розвитку суспільства / Валентина Радкевич // Проф. та навч. освіта, 2015. – № 4 (69). – С. 7–11.
4. Рекомендация Международной организации труда № 195 «О развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_532
5. Саміт Євросоюзу: лідери ЄС погодили заходи із боротьби проти молодіжного безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_07_01_1_uk.htm.
6. Формування широкої кваліфікації робітників. Вклад ПТО у розвиток трудового потенціалу XXI століття : зб. матеріалів підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні» / Ю. Вайс, Н. Ніжинська, А. Сімак та ін. – Ніжин : ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2007. – 168 с.
7. The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/brugescm_en.pdf
8. Unemployment statistics. Main statistical findings, Recent developments in unemployment at a European and Member State level, Eurostat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics